

Sprehodi po knjižnem trgu

Ivana Zajc

Bina Štampe Žmavc: Kraljična onkraj ogledala.

*Ilustrirala Darka Erdelji.
Maribor: Založba Pivec, 2019.*

Kratke poetične zgodbe Bine Štampe Žmavc, zbrane pod naslovom *Kraljična onkraj ogledala: Pravljičnih devet in ena za nasmeh*, zajemajo najrazličnejše like iz pravljичnega repertoarja, kot so principi, kraljične in čarovniki, različne poklice, kot sta draguljar in krojač, pa tudi domišljjske književne osebe, kot so govoreče živali, drevesa, zvezde in ogledalo. Zgodbe pogosto izrišejo izsek iz življenja književnih oseb in posamične dogodke, ki so za like pomembni. Avtorica v tem delu vnovič izkaže svojo afiniteto do pesniškega jezika, ki odlikuje njen bogat opus mladinske poezije ter druga prozna in dramska dela, pod katera se je podpisala v svoji zavidanja vredni ustvarjalni karieri. Tako kot v drugih njenih delih – denimo v obsežni pesniški zbirki *Čaroznanke* (1990) ali proznem delu *Snežnosek* (2010) – tudi v tej zbirki zgodb zasledimo magične povezave med stvarmi, dogodke, ki jih oblikuje svobodna domišljija, in mestoma igriv način pripovedovanja. S tonom zbirke se odlično skladajo ilustracije Darke Erdelji, ki je sicer po poklicu lutkovna scenografka. Platnice knjige je oblekla v skrivnostno turkizno barvo in na njih združila motive iz različnih zgodb. Ilustracije mehkih potez in nežnih barv, med katerimi prevladujejo odtenki zelene

in modre, pripovedi oplemenitijo s pravljničnimi, včasih že kar sanjskimi podobami likov, ki dajejo imaginaciji bralcev dodaten zagon.

Mnogi književni liki sicer niso individualno okarakterizirani; vsi so del pravljnične slike, ki jo izriše knjiga, in nimajo izrazitih značajev. Deževni kralj je denimo bitje, ki dan in noč šiva oblake, zgodba pa se osredotoča na dogajanje, ki ga določa – to, da je nekaj časa brez dežja, dokler se ta znova ne vrne –, ne pa na njegovo osebnost. Podobno je načelo oblikovanja nekaterih drugih zgodb, zato se književne osebe bralcu ne vtisnejo v spomin. Lika zgodbe *Kraljevi hlebčki* sta na primer že kar stereotipno bogat in skop vladar Škrtnazar ter preračunljiva revna ženska, ki ga ukani. Čeprav je zgodba o tem, kako ga mati treh otrok prepriča, da kruh drugače diši in je okusnejši, če na njem med vzhajanjem sedijo otročki, prikupna in mladim bralcem zabavna, pa lika nista izrazita in razen omenjenih izstopajočih lastnosti ne kažeta drugih vidikov svoje osebnosti. Drugače je pri zgodbah, v katerih se pripoved izraziteje poglobi v notranje dogajanje literarnih oseb in natančneje izpelje njihovo karakterizacijo oziroma posega v globlje plasti njihovih osebnosti. Ti liki občutijo širši nabor čustev, tako kot na primer zvezda v zgodbi *Drevo in zvezda*, ki najprej doživi nenaden padec z neba, pristane na drevesu, zatem pa občuti neizmerno žalost in joka. Drevo jo bodri in med njima se s pogovori, ki so podani v premišljenih dialogih, stkejo nežne prijateljske niti. Drevo svojo novo prijateljico spodbudi k temu, da raziskuje novi svet, v katerega je bila – dobesedno – vržena. V prijetnem sožitju se menjujejo letni časi, zvezda spoznava življenje na Zemlji, vse jo veseli, vendar kljub temu kmalu odkrije, da na svetu ne bo nikoli zares zaživela, zato se kljub bolečini, ki jo čuti ob ločitvi od drevesa, odpravi nazaj na nebo.

Literarno besedilo združuje dve načeli, ki ju literarna teorija pogosto ločuje, in sicer pripovednost ter poetičnost. Zgodba je gotovo pomemben del mnogih literarnih besedil, a ključno je, da mladim bralcem približamo tudi druge postopke, s katerimi književnost učinkuje nanje. Med njimi so poetičnost, estetskost, asociacije, zven besedil, načela ponavljanj, metonimij in metaforičnosti. S tega vidika raziskovalec Jonathan Culler v svoji *Literarni teoriji* opozarja na problematično prakso, da poezijo vse prepogosto beremo z zornega kota pripovedi, s čimer zapostavimo njeno specifikko, kot so njene oblikovne dimenzije, na primer rima in ritem. Poleg tega poezijo določajo tudi slogovna izrazna sredstva, prehod iz pripovedovanja v čisto izpovednost ali abstraktno osvobajanje besed od njihovega pomena in ustvarjanje čustvenih stanj z jezikom. Kot v članku *Lirika z vidika univerzalnosti pripovedi* opozarja raziskovalka Darja Pavlič, bralec tudi pri

branju lirskih pesmi sestavlja zgodbo, ob tem pa utegne popolnoma zane-mariti raven stila, ki vključuje ritem, rime, figure in trope. Tudi empirične raziskave – v mislih imam študijo Arthurja M. Jacobsa in sodelavcev, ki je obravnavala branje poezije z vidika empatičnega in estetskega odziva – kažejo, da pogostejša uporaba najrazličnejših stilnih sredstev vpliva na večje estetsko ugodje ob branju. Prav zato je ključno, da mlade bralce pri literarni socializaciji soočamo z emocionalno dimenzijo literature, ki je ne posredujejo le zgodbe, temveč jo bralci začutijo predvsem skozi ozračje in čustvena stanja; pripoved beleži emocionalni razvoj likov, hkrati pa v ospredje postavlja estetskost izražanja.

Kot potrjuje tudi *Kraljična onkraj ogledala*, prijemi, ki vplivajo na bralčev čustveni odziv, nikakor niso rezervirani le za poezijo, ampak vstopajo tudi na območje proze. Pripoved se nenehno poigrava z jezikom, ki slika skrivnostno atmosfero. V opisih veliko pozornosti posveča najmanjšim podrobnostim, denimo v zgodbi *Drevo in zvezda*: “Tako je zvezda dan za dnem odkrivala pomlad na zemlji. Planjave zvončkov, milino cvetočih telohov na prisojnih jasah zelenečih gajev in nebesno modrino modrih jetrnikov, najlepših modrih zvezdic na zemlji, kot jih je imenovala zvezda.”

Slogovno izpiljeno pripoved določajo različna ponavljanja, izrazit ritem, slikoviti pridevniki in domiselna poimenovanja stvari ter poseganje po bogatem besedišču, kot recimo v zgodbi *Draguljarjevo srce*: “Rubini, safirji, turmalini, opali, diamanti, topazi in dragoceni beli in črni biseri školjk z najglobljega morskega dna oceanov so kot majhne galaksije zvezd razsipavali čarobno žarenje na črnem žametu dragocenih šatulj.” Zgodbe torej niso osredotočene le na naracijo, ampak tudi na lepoto jezika, na užitek pripovedovanja, kar se med drugim kaže v naslednjem primeru iz zgodbe *Drevo in zvezda*: “Zvezda je gledala, kako je jesen pretkala pokrajino s čarobnim kalejdoskopom barv in vanjo dahnila zlato milino otožja. Listje dreves je vsak dan spreminjalo barve. Zdaj ni bilo več le zlato, počasi je postajalo temno oker, se preselilo v baker in nato v zamolklost rdečega purpurja, dokler se ni obarvalo rjavo.” Poetičnost v pripoved vstopa skozi različna vrata; mestoma so vanjo vključene pesmi, ki sledijo ustaljenim verzni oblikam, občasno pa opisana načela poetičnega jezika vstopajo v dialoge med literarnimi liki. Vse to ustvarja zasanjano, odmaknjeno vzdušje, ki preveva vse zgodbe.

Poezija pa ne določa le sloga zgodb v zbirki *Kraljična onkraj ogledala*, ampak tudi njihovo vsebino. Likov, ki so na primer obsedeni s finančnim dobičkom, se poetični svet vsaj malo dotakne in jih spremeni, ko prvič v življenju preberejo zares iskreno pesem. Draguljar, ki se vse življenje

peha za denarjem, je globoko ganjen v trenutku, ko prebere pesnikovo delo. Čeprav na to sčasoma pozabi in njegovo srce znova otrdi kot dragulj, z izdajanjem dragocenih izdaj pesniških zbirk pa obogati, se ob njegovi smrti izkaže, da je bil ta trenutek resnične ganjenosti in lepote v njegovem življenju tisto, kar je zares štel. Podoben trenutek preobrazbe s poezijo doživi tudi kraljična, ki napove, da se bo poročila s tistim, ki ji bo prinesel najdragocenejše darilo. Zavrne snubca, ki ji prinese na videz nepomembno darilo, prazen okvir. Toda predmet zaznamuje pomembna zgodba o pesnikovi resnični ljubezni: v okviru je bila nekdanja slika lepoticice, ki je bila prisilno poročena s plemenitašem, ki ga ni ljubila. V platno se je zaljubil pesnik in preden vsak dan prinesel belo vrtnico, sčasoma pa mu je uspelo napisati najlepšo pesem, v katero je ujel to resnično ljubezen. Tedaj je slika mladenke izginila, saj se je preselila v pesem. Ko se kraljična končno zave, kako pomembna je ta zgodba in kako dragocen je prazen okvir, je že prepozno.

Zgodbe iz zbirke *Kraljična onkraj ogledala: Pravljičnih devet in ena za nasmeš* torej ne pripovedujejo zgolj o nekem dogajanju na ravni dejanj književnih likov, ampak s svojo poetičnostjo poudarjajo predvsem atmosfero in čustvena stanja. Prav to je kvaliteta knjige, ki bo mladim bralcem približala moč književnosti, da prikazuje emocije in nanje tudi vpliva.